

Materiały
źródłowe

Blok IV

Harcerstwo w służbie Rzeczypospolitej / Zenon Fajger
Materiały źródłowe. Blok IV „Harcerze w obronie Lwowa i Płocka”

Zenon Fajger

Materiały źródłowe. Blok IV

„Harcerze w obronie Lwowa i Płocka”

informacje wstępne:

Materiały źródłowe ukazują przykłady zaangażowania młodzieży w walki o odzyskanie niepodległości i ukształtowanie granic Polski po I wojnie światowej.

↑
s. 5 powrót: Podst.
programowa
hist. - szk. podst.

↑
s. 6 powrót: Podst.
programowa
hist. - szk. podst.

Nieliczne były lwowskie zastępy harcerskie w chwili napadu. Starsi instruktorzy byli wówczas rozproszeni, przebywając bądź to w legionach¹, bądź w wojsku austriackim, młodszy zaś zdani na samopomoc, grupowali się przy „Sokole”². Teraz na dwie części podzieliły się ich szczupłe zastępy: jednych, mieszkających na terenie zajęтым przez nieprzyjaciela i stąd niosących pomoc obrońcom, i drugich, którzy zdołali się przedrzeć przez front, stając w szeregach walczących. [...]

Broniące się miasto wszelkimi sposobami starało się nawiązać łączność z krajem, wzywając jego pomocy. Do rozmowy postanowiono użyć lwowską stację radiotelegraficzną. Cóż kiedy zabrakło benzyny, potrzebnej do uruchomienia maszyn.

Bohaterskiej wyprawy przedarcia się przez front z benzyną dla stacji radiotelegraficznej podjęli się 3 listopada czterej harcerze: ś. p. Leonard Rajewski, St. Morawiecki, Zdz.[isław] Szydłowski i Kazimierz Szumowski. Zadanie to było bardzo ważne, gdyż obrońcy Lwowa mieli prowadzić rozmowę z Krakowem, Przemyślem i Paryżem. Benzynę trzeba było przenieść w dwóch wielkich naczyniach z apteki Mikolascha, na stację radiotelegraficzną na Persenkówce. Wywiadowcom naszym, przekradającym się ulicami, obsadzonymi przez Rusinów, drogę wypatrywali mali chłopcy harcerze. Było to zadanie skautowe, żywcem wzięte z harcerskich ćwiczeń polowych. [...]

Prócz akcji wywiadowczej i łącznikowej starsi harcerze znoszą zbieraną po domach broń i amunicję, gromadzą ją w „Sokole”, skąd znów przenoszą na stronę polską. Praca ta była szalenie niebezpieczna, bo trzeba było co chwila umykać przed patrolami Ukraińców, którzy bez powodów strzelali do przechodniów. Młodszy harcerze zbierają ubrania i bieliznę, znoszą je do „Czerwonego Krzyża”, robią opatrunki i szarple oraz głoszą spotykanym na mieście Polakom, by szli do „Sokoła”, gdzie poufnie mieściła się Polska Komenda Uzupelnień. Najmłodszy pełnili w „Sokole” służbę wartowniczą, ostrzegając przed ukazującymi się patrolami ukraińskimi.

Z oddziału wywiadowczego co dzień jednak ubywało po kilku starszych, gdyż słabe siły obrońców wzywały ich na linię walki. [...]

W pierwszych dniach walki harcerzy używano do zdobywania broni w okolicy obsadzonej przez Ukraińców. [...]

Druh, por. Walerian Sikorski, jeden z pierwszych drużynowych lwowskich, a później komendant Chorągwi poznańskiej, otrzymał rozkaz stworzyć oddział i objąć odcinek od Kleparowa (niezajętego jeszcze przez nas) do Rzęsny.

¹ Legiony Polskie – polska ochotnicza formacja wojskowa, walcząca przy boku Państw Centralnych w latach 1914–1917. Utworzona z inicjatywy polskich stronnictw politycznych w Galicji (Austro-Węgry), które powołały Naczelny Komitet Narodowy, stanowiła kontynuację zbrojnego czynu niepodległościowego, zapoczątkowanego przez Józefa Piłsudskiego w 1914 r. W szczytowym okresie tworzyły ją trzy brygady Legionów, na czele z Komendą LP (w 1915 r. – 25 tys. żołnierzy). LP wstąpiły się w walkach z armią rosyjską na ziemiach polskich pod zaborami, w Karpatach Wschodnich i na Bukowinie. Po przekazaniu Polskiej Siły Zbrojnej, większość żołnierzy odmówiła złożenia nowej przysięgi na wierność monarchii niemieckiej, skutkiem czego LP rozwiązano. Zbuntowani legioniści z zaboru rosyjskiego zostali internowani, a z zaboru austriackiego wcieleni do armii; pozostających przeformowano w Polski Korpus Posiłkowy.

² Polskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” – najstarsze polskie towarzystwo gimnastyczne, którego członkowie przyczynili się m.in. do popularyzacji gimnastyki w społeczeństwie polskim, powstania wielu klubów sportowych i Związku Harcerstwa Polskiego. Pierwsze gniazdo towarzystwa zostało założone w 1867 r. we Lwowie. Do momentu powstania niepodległego państwa polskiego organizacja nie była jednorodna i istniało wiele oddzielnych, regionalnych organizacji działających w trzech zaborach i na emigracji. Mimo formalnie sportowych celów działania, „Sokół” stał się szkołą patriotyzmu i ośrodkiem kształtowania przyszłych kadr wojskowych. W 1912 r. utworzono w Galicji paramilitarne Stałe Drużyny Sokole.

Więcej: https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatopracowania/148/plik/ot-653_internet.pdf

Harcerstwo w służbie Rzeczypospolitej / Zenon Fajger Materiały źródłowe. Blok IV „Harcerze w obronie Lwowa i Płocka”

Materiały źródłowe

Blok IV

materiał nr 1

Rozkaz został wykonany co do joty. Dziwnie jeno wyglądał ten jego oddział, bo złożony z samych malutkich, którzy nie mieli czasu jeszcze przewyższyć wzrostem karabinu, ale był to oddział wyborowy i dzielny [...]

Aby były zupełne te wspomnienia, należy silnie podkreślić udział harcerek lwowskich. Wszędzie przy każdej pracy w obronie miasta spotykało się dzielne i pogodne ich postacie, czy jako kurierki, czy jako pielęgniarki w szpitalach, czy sanitariuszki na pozycji. Przedostają się z nieustraszoną odwagą ze „strony ruskiej” na stronę polską, by wieści zaczerpnąć i czasopismo „Pobudkę” przynieść udęczonym. [...]

Źródło: W. Nekrasz, *Harcerze w bojach. Przyczynek do udziału młodzieży polskiej w walkach o niepodległość ojczyzny w latach 1914–1921*, Warszawa 1930, s. 45–53.

<https://polona.pl/item/harcerze-w-bojach-przyczynek-do-udzialu-mlodziezy-polskiej-w-walkach-o-niepodleglosc,NDExMjQwMjk/6/#info:metadata>

[dostęp: 29 VI 2020 r.]

Po nieudanej ofensywie na Dęblin i Warszawę pozostał jeszcze ostatni punkt programu bolszewickiego: sforsowanie Wisły pod Płockiem i rzucenie całego korpusu jazdy generała Gaja¹ na lewy brzeg Wisły. Gaj wiedział dobrze o niefortunnym położeniu naszych wojsk, wiedział, że na tym odcinku Wisły – od Wyszogrodu po Płock i Toruń – siły nasze były słabe, że jeżeli zawładnie Płockiem i mostem, będzie mógł rzucić się na lewy brzeg Wisły i zniweczyć polskie zwycięstwo pod Warszawą oraz ocalić sowiecką sytuację pod Siedlcami. Dla większego rozproszenia sił naszej obrony w Płocku, zarządza dwa demonstracyjne ataki po obu stronach Płocka, w Wyszogrodzie i we Włocławku, a potem naraz w ciągu kilku godzin przerzuca swój korpus przyspieszonym kawaleryjskim marszem pod Płock, wdziera się do miasta i dociera na odległość 250 metrów w linii powietrznej do mostu przez Wisłę. Wróg ma pewność, że za godzinę wkroczy na most, bo ani przy moście ani w samym mieście nie zastaje żadnej obrony. Aż dopiero pod samą katedrą, gdzie już o kilkadziesiąt kroków od miejsca, skąd droga z boczem górskim spada ku Wiśle, pędzące oddziały jego napotykać ogień karabinów. Garstka żołnierzy naszych broni się zza barykad, wzniesionych naprędce w poprzek ulic. I oto przechodzi godzina za godziną a wytrzymałość Polaków nie zmniejsza się. Po słabości oporu poznać łatwo, że tych obrońców nie ma więcej nad stu. I bronią się. Wytrzymują morderczy ogień karabinów maszynowych – i trzymają się. [...] Bitwa przeciąga się, nastaje noc. W ciągu nocy bolszewicy dosłownie zasypują most ulewą kul z karabinów maszynowych, aby nie dopuścić do przyjscia obrońcom pomocy z za Wisły. Mimo to po moście przeszedł nocą cały batalion posiłków polskich i rzucił się do ataku. A w mieście tymczasem, na barykadach i za barykadami dzieją się rzeczy, dla Armii Czerwonej wprost niepojęte: oto obok żołnierzy, ludność cywilna jęła za broń – mężczyźni, kobiety i dzieci. [...]

Broniące się miasto wszelkimi sposobami starało się nawiązać łączność z krajem, wzywając Harcerstwo płockie nie rzuciło w tych dniach cienia na swój sztandar młodzieńczy: niewielu ich w mieście zostało po zapisach do Armii Ochotniczej², a ci co zostali, to dzieci. Ale te właśnie dzieci zapłonęły ambicją dorównania „dzieciom Lwowa”: wyrwają się czym prędzej z domów i pędzą tam, gdzie właśnie największe niebezpieczeństwo. Na pierwszym miejscu wśród tych bohaterkich chłopaków jaśnieje postać harcerza Zawidzkiego, kilkunastoletniego dziecka: stanął na barykadach z karabinem w rękę, walczył i padł. Obok niego druga męczeńska ofiara walki: harcerz Antoni Gradowski. Roznosił amunicję i pełnił służbę sanitariusza. Dopadło go kozactwo i z bestialską furią zarząbało na śmierć. Obu harcerzy po śmierci dekorowano krzyżem walecznych. Inni ocaleli. Więc jedenastoletni Tazio Jeziorowski pełnił funkcję „czołwki amunicyjnej”. Z pełną pogardą dla świszczących wokół niego kul pędzi od barykad do magazynu amunicyjnego, z magazynu znów na barykady i roznosi ładunki. Każda barykada ma inny system broni: ta francuski, tamta austriacki, inna znowu – rosyjski. Nie myli to malca. Po kilku kursach tam i z powrotem już umie na pamięć czego komu gdzie potrzeba, i co chwila zziąjany, oblany potem wpada do magazynu, z zapotrzebowaniem: tyle ładunków austriackich, tyle francuskich, etc. Łapie i pędzi w podskokach, by zdążyć na czas. [...] tego jeszcze przez nas) do Rzęsny.

Źródło: W. Nekrasz, *Harcerze w bojach*, cz. II, Warszawa 1931, s. 58–60.

<https://polona.pl/item/harcerze-w-bojach-przyczynki-do-udzialu-mlodziezy-polskiej-w-walkach-o-niepodleglosc.ODk3NjQwMjY/2/#info:metadata>

[dostęp: 29 VI 2020 r.]

¹ Gaj Dmitrijewicz Gaj, właśc. Hajk Byżyszkan(c) nazywany też Gaj-Chanem (1887–1937) – Ormianin, wyższy oficer, profesor, ludowy komisarz armii i marynarki Armeńskiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej. Stracony w ramach stalinowskich czystek w wojsku. W czasie wojny polsko-bolszewickiej dowodził 3. Korpusem Kawalerii (od lipca 1920 r. – II Korpusem Kawalerii), na Froncie Zachodnim Michaiła Tuchaczewskiego.

² Armia Ochotnicza – akcja mobilizacyjna Wojska Polskiego, rozpoczęta w trakcie wojny polsko-bolszewickiej na początku lipca 1920 r. mocą decyzji Rady Obrony Państwa.

**Materiały
źródłowe**

Blok IV

**pytania
do źródeł**

Pytania do źródeł:

Na podstawie materiałów źródłowych, kalendarium i wiedzy pozaźródłowej wyjaśnij:

1. Kiedy i z kim walczyli młodzi harcerze we Lwowie i w Płocku?
2. Co było powodem zaangażowania tak młodych chłopców podczas walk?
3. Jakie były formy zaangażowania harcerzy? Czy dostrzegasz różnice między działaniami we Lwowie i w Płocku? Jeśli tak, to z czego one wynikały?
4. W jakie działania były zaangażowane harcerki walczące we Lwowie?

NOTATKI: